

॥ तैत्तिरीय संहिता ॥

॥ षष्ठमः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयसंहितायां पञ्चमकाण्डे षष्ठमः प्रश्नः ॥

हिरण्यवर्णाः शुचयः पावका यासु जातः कश्यपो
यास्विन्द्रः। अग्निं या गर्भं दधिरे विरूपास्ता न आपः शः
स्योना भवन्तु। यासां राजा वरुणो याति मध्ये सत्यानृते
अवपश्यञ्जनानाम्। मधुश्चुतः शुचयो याः पावकास्ता न
आपः शः स्योना भवन्तु। यासां देवा दिवि कृण्वन्ति भक्षं
या अन्तरिक्षे बहुधा भवन्ति। याः पृथिवीम्पयंसोन्दन्ति॥१॥

शुक्रास्ता न आपः शः स्योना भवन्तु। शिवेन मा
चक्षुषा पश्यतापः शिवया तनुवोप स्पृशत त्वचम्मे। सर्वा
अग्नीं रप्सुषदो हुवे वो मयि वर्चो बलमोजो नि धत्ता।
यद्दः सम्प्रयतीरहावनदता हुते। तस्मादा नद्यो नाम स्थ
ता वो नामानि सिन्धवः। यत्प्रेषिता वरुणेन ताः शीभं
सुमवल्गात॥२॥

तदाप्रोदिन्द्रो वो यतीस्तस्मादापो अनु स्थन।

अ॒प॒का॒मः॑ स्य॒न्द॒मा॒ना अ॒वी॒वर॒त वो॒ हि॒क॒म्। इन्द्रो॑
वः श॒क्ति॒भिर्दे॒वी॒स्तस्मा॒द्वा॒र्णाम॑ वो हि॒त॒म्। ए॒को दे॒वो
अ॒प्य॒तिष्ठ॒थ्स्य॒न्द॒मा॒ना यथा॒व॒श॒म्। उ॒दा॒निषु॑र्म॒हीरि॒ति
तस्मा॑दु॒द॒कमु॑च्यते। आ॒पो भ॒द्रा घृ॒तमि॒दाप॑ आ॒सुर॒ग्री॒षोमौ॑
बिभ्र॒त्याप॑ इ॒त्ताः। ती॒व्रो र॒सो मधु॑पृ॒चाम्॥३॥

अ॒र॒ग॒म आ मा॑ प्रा॒णेन॑ स॒ह वर्च॑सा ग॒न्। आ॒दि॒त्प॑श्याम्यु॒त
वा श्रृ॒णो॒म्या मा॒ घोषो॑ गच्छ॒ति वाङ् आ॒साम्। म॒न्ये भे॒जा॒नो
अ॒मृ॒तस्य॑ तर्हि॒ हि॒र॒ण्यव॑र्णा॒ अ॒तृ॒पं य॒दा वः। आ॒पो हि॒ ष्ठा
म॒यो॒भुव॑स्ता न ऊ॒र्जे द॑धात॒न। म॒हे र॒णा॒य च॑क्ष॒से। यो वः
शि॒व॒त॒मो र॒स॒स्तस्य॑ भा॒ज॒य॒तेह॑ नः। उ॒श॒ती॒रि॒व मा॒तरः॑। तस्मा॒
अ॒रं ग॒मा॒म वो॒ यस्य॑ क्ष॒या॒य जि॒न्व॑थ। आ॒पो ज॒न॒य॑था च नः।
दि॒वि श्र॑य॒स्वा॒न्तरि॑क्षे य॒तस्व॑ पृथि॒व्या स॒म्भ॒व ब्र॒ह्मव॑र्च॒सम॑सि
ब्र॒ह्मव॑र्च॒साय॑ त्वा॥४॥

उ॒न्द॒न्ति॑ स॒म॒व॒ल्ग॒त मधु॑पृ॒चाम्मा॒तरो॑ द्वा॒विं॒शति॑श्च॥ [१]

अ॒पां ग्र॒हा॑न्गृ॒ह्णात्ये॒तद्वा॒व रा॑ज॒सू॒यं य॒दे॒ते ग्र॒हाः स॒वो॑-
ऽग्नि॑र्व॒रुण॑स॒वो रा॑ज॒सू॒यम॒ग्नि॒स॒वश्चित्य॑स्ताभ्या॒मे॒व सू॒य॒तेऽथो॑
उ॒भावे॒व लो॒काव॑भि॒ ज॑यति॒ यश्च॑ रा॒ज॒सू॒ये॒नेजा॒नस्य॑

यश्चा॑ग्नि॒चित॒ आपो॑ भव॒न्त्यापो॒ वा अ॒ग्नेर्भ्रातृ॑व्या॒ यद॒पो-
ऽग्ने॑रध॒स्तादु॒प॒दधा॑ति॒ भ्रातृ॑व्याभिभूत्यै॒ भव॑न्त्या॒त्मना॒ परा॑स्य॒
भ्रातृ॑व्यो भवत्य॒मृतम्॥५॥

वा आप॒स्तस्मा॑द॒द्विरव॑तान्तम॒भि पि॑ञ्चन्ति॒ नार्ति॑माच्छति॒
सर्व॑मायु॒रेति॒ यस्यै॑ता उ॒पधी॑यन्ते॒ य उ॑ चैना॒ एवं वेदा॑न्नं वा
आपः॑ प॒शव॒ आपो॑ऽन्न॒म्पशवो॑ऽन्नादः॒ पशु॑मान्भवति॒ यस्यै॑ता
उ॒पधी॑यन्ते॒ य उ॑ चैना॒ एवं वेद॒ द्वाद॑श भवन्ति॒ द्वाद॑श॒ मासाः॑
संव॑त्सरः॒ संव॑त्सरेणैवास्मै॥६॥

अन्न॑मव॒ रुन्धे॒ पात्रा॑णि भवन्ति॒ पात्रे॒ वा अन्न॑मद्यते॒
सयो॑न्ये॒वान्न॑मव॒ रुन्ध॒ आ द्वा॑द॒शात्पुरु॑षादन्नम॒त्यथो॒ पात्रा॑न्न
छि॒द्यते॒ यस्यै॑ता उ॒पधी॑यन्ते॒ य उ॑ चैना॒ एवं वेद॒ कुम्भा॑श्च
कुम्भी॑श्च॒ मिथु॑नानि॒ भवन्ति॒ मिथु॑नस्य॒ प्रजा॑त्यै॒ प्र प्र॒जया॑
प॒शुभिर्मि॑थुनैर्जायते॒ यस्यै॑ता उ॒पधी॑यन्ते॒ य उ॑॥७॥

चैना॒ एवं वेद॒ शु॒गवा॒ अ॒ग्निः सो॑ऽध्व॒र्युं यज॑मानं
प्र॒जाः शु॒चार्प॑यति॒ यद॒प उ॒प॒दधा॑ति॒ शुच॑मे॒वास्य॑ शमयति॒
नार्ति॑माच्छत्यध्व॒र्युर्न॒ यज॑मानः॒ शाम्य॑न्ति॒ प्र॒जा यत्रै॑ता
उ॒पधी॑यन्तेऽपां॒ वा ए॒तानि॒ हृद॑यानि॒ यदे॑ता आपो॒ यदे॑ता

अ॒प उ॑प॒दधा॑ति दि॒व्याभि॑रे॒वैनाः॑ स॒ संज॑ति व॒रु॑षु॒कः
प॒र्जन्यः॑ ॥८॥

भ॒वति॑ यो वा ए॒तासा॑मा॒यत॑नं क्लृ॒प्तिं वेदा॑यत॑नवान्भवति॑
कल्प॑तेऽस्मा अनु॒सीत॑मुप॑ दधात्ये॒तद्वा आ॑सा॒माय॑त॑नमे॒षा
क्लृ॒प्तिर्य॑ एवं वेदा॒यत॑नवान्भवति॑ कल्प॑तेऽस्मै द्व॒न्द्वम॒न्या उप॑
दधा॑ति चत॑स्रो मध्ये धृ॒त्या अन्नं॑ वा इष्ट॑का ए॒तत्खलु॑ वै
सा॒क्षादन्नं॑ यदेष च॒रुर्यदे॑तं च॒रुमु॑प॒दधा॑ति सा॒क्षात् ॥९॥

ए॒वास्मा॑ अन्न॒मव॑ रुन्दे मध्य॒त उप॑ दधाति मध्य॒त ए॒वास्मा॑
अन्नं॑ दधाति॑ तस्मा॑न्मध्य॒तोऽन्न॑मद्यते बा॒र्हस्प॑त्यो भ॑वति॒ ब्रह्म॑
वै दे॒वाना॑म्बृ॒हस्प॑तिर्ब्रह्म॑णै॒वास्मा॑ अन्न॒मव॑ रुन्दे ब्रह्म॑वर्च॒सम॑सि
ब्रह्म॑वर्च॒साय॑ त्वे॒त्याह॑ तेज॒स्वी ब्रह्म॑वर्च॒सी भ॑वति॒ यस्यै॑ष
उ॒पधी॑यते॒ य उ॑ चैनमे॒वं वेद॑ ॥१०॥

अमृत॑मस्मै जायते॒ यस्यै॒ता उ॑पधी॒यन्ते य उ॑ पर्जन्यं॒ उप॑दधाति सा॒क्षात्स॒प्तच॑त्वारि॒ंशच्च॑ ॥[२]

भू॒तेष्ट॑का उप॑ दधात्यत्रा॑त्र वै मृ॒त्युर्जा॑यते॒ यत्र॑यत्रै॒व
मृ॒त्युर्जा॑यते॒ तत॑ ए॒वैन॒मव॑ यजते॒ तस्मा॑दग्नि॒चि॒त्सर्व॑मायु॑रेति॒
सर्वे॑ ह्य॒स्य मृ॒त्यवो॑ऽवै॒ष्टास्त॑स्मा॒दग्नि॒चि॒न्नाभि॑चरि॒तवै॑
प्र॒त्यगे॑नमभि॒चारः॑ स्तृ॒णुते॑ सू॒यते॑ वा ए॒ष यो॑ऽग्निं चि॑नुते

दै॒वसु॒वामे॒तानि॑ ह॒वीः॑षि॑ भवन्त्ये॒ताव॑न्तो॒ वै दे॒वाना॑ः
स॒वास्त ए॒व॥११॥

अ॒स्मै स॒वान्प्र य॑च्छन्ति॒ त ए॑न॒ः सु॒वन्ते स॒वो॑-
ऽग्नि॒र्वरु॑णस॒वो रा॑ज॒सूय॑ ब्रह्मस॒वश्चित्यो॑ दे॒वस्य॑ त्वा स॒वितुः॑
प्र॒स॒व इत्या॑ह स॒वितृ॑प्र॒सूत ए॒वैनं॑ ब्रह्म॑णा दे॒वता॑भि॒रभि॑
षि॒श्चत्य॑न्नस्यान्नस्या॒भि षि॒श्चत्य॑न्नस्यान्नस्याव॑रुद्धौ पु॒रस्ता॑त्प्रत्य॒श्च
षि॒श्चति॑ पु॒रस्ता॑द्धि प्र॒तीची॑न॒मन्न॑म॒द्यते॑ शी॒र्षतो॑ऽभि षि॒श्चति॑
शी॒र्षतो॑ ह्यन्न॑म॒द्यत॑ आ मु॒खाद॑न्वव॑स्रावयति॥१२॥

मु॒खत॑ ए॒वास्मा॑ अ॒न्नाद्यं॑ दधात्य॒ग्नेस्त्वा॑ सा॒म्राज्ये॑ना॒भि
षि॒श्वामी॑त्या॒हैष वा अ॒ग्नेः स॒वस्तेनै॒वैन॑म॒भि षि॒श्चति॑
बृ॒हस्प॑ते॒स्त्वा सा॒म्राज्ये॑ना॒भि षि॒श्वामी॑त्या॒ह ब्रह्म॑
वै दे॒वाना॑म्बृ॒हस्प॑तिर्ब्रह्म॑णै॒वैन॑म॒भि षि॒श्चती॑न्द्र॒स्य त्वा॑
सा॒म्राज्ये॑ना॒भि षि॒श्वामी॑त्या॒हेन्द्रि॒यमे॒वास्मि॑न्नुप॒रि॑ष्टाद॒धात्ये॑तत्॥१३॥

वै रा॑ज॒सूय॑स्य रू॒पं य ए॒वं वि॒द्वान॒ग्निं चि॑नुत उ॒भावे॒व
लो॒काव॑भि॒ जय॑ति॒ यश्च॑ रा॒ज॒सूये॑ने॒जान॑स्य॒ यश्चा॑ग्नि॒चित्
इ॒न्द्रस्य॑ सु॒षुवा॑णस्य॒ दश॑धेन्द्रि॒यं वी॒र्यं॑ प॒राप॑त॒त्तद्दे॒वाः
सौ॒त्राम॑ण्या॒ सम॑भरन्त्सूय॑ते॒ वा ए॒ष यो॑ऽग्निं चि॑नुते॒ऽग्निं चि॑त्वा

सौत्रामण्या यजेतेन्द्रियमेव वीर्यं सम्भृत्यात्मन्धत्ते॥१४॥

त एवान्ववस्त्रावयत्येतदुष्टाचत्वारिंशच्च॥ [३]

सजूरब्दोऽयावभिः सजूरूषा अरुणीभिः सजूः सूर्य
एतंशेन सजोषावश्विना दंसौभिः सजूरग्रिवैश्वानर
इडाभिर्घृतेन स्वाहा संवत्सरो वा अब्दो मासा अयावा
उषा अरुणी सूर्य एतंश इमे अश्विना संवत्सरोऽग्रिवैश्वानरः
पशव इडा पशवो घृतं संवत्सरम्पशवोऽनु प्र जायन्ते
संवत्सरेणैवास्मै पशून्प्र जनयति दर्भस्तम्बे जुहोति
यत्॥१५॥

वा अस्या अमृतं यद्वीर्यं तद्दर्भास्तस्मिञ्जुहोति प्रैव
जायतेऽन्नादो भवति यस्यैवं जुह्वत्येता वै देवता
अग्नेः पुरस्ताद्वागास्ता एव प्रीणात्यथो चक्षुरेवाग्नेः
पुरस्तात्प्रति दधात्यनन्धो भवति य एवं वेदापो वा
इदमग्ने सलिलमासीत्स प्रजापतिः पुष्करपर्णे वातो
भूतोऽलेलायत्सः॥१६॥

प्रतिष्ठां नाविन्दत स एतदपां कुलायमपश्यत्तस्मिन्त्रिभिर्मचिनु
तदियमभवत्ततो वै स प्रत्यतिष्ठद्याम्पुरस्तादुपादधात्तच्छिरो-

ऽभवत्सा प्राची दिग्यां दक्षिणत उपादधात्स दक्षिणः
पक्षोऽभवत्सा दक्षिणा दिग्याम्पश्चादुपादधात्तत्पुच्छमभवत्सा
प्रतीची दिग्यामुत्तरत उपादधात्॥१७॥

स उत्तरः पक्षोऽभवत्सोदीची दिग्यामुपरिष्ठादुपादधात्तत्पृष्ठमं
दिगियं वा अग्निः पञ्चैष्टकस्तस्माद्यदस्यां खनन्त्यभीष्टकां
तृन्दन्त्यभि शर्करां सर्वा वा इयं वयोभ्यो नक्तं दृशे दीप्यते
तस्मादिमां वयांसि नक्तं नाध्यासते य एवं विद्वानग्निं
चिनुते प्रत्येव॥१८॥

तिष्ठत्यभि दिशो जयत्याग्नेयो वै ब्राह्मणस्तस्माद्ब्राह्मणाय
सर्वासु दिक्ष्वर्धुकं स्वामेव तद्विशमन्वेत्यपां वा अग्निः
कुलायन्तस्मादापोऽग्निः हारुकाः स्वामेव तद्योनिम्प्र
विशन्ति॥१९॥

यदलेलायत्स उत्तरत उपादधादेव द्वात्रिंशच्च॥ [४]

संवत्सरमुख्यम्भृत्वा द्वितीयै संवत्सर आग्नेयमष्टाकपालं
निर्वपेदैन्द्रमेकादशकपालं वैश्वदेवं द्वादशकपालम्
बार्हस्पत्यं चरुं वैष्णवं त्रिकपालन्तृतीयै संवत्सरे-
ऽभिजिता यजेत यदष्टाकपालो भवत्यष्टाक्षरा गायत्र्याग्नेयं

गायत्रिम्प्रातःसवनम् प्रातःसवनमेव तेन दाधार गायत्रं
छन्दो यदेकादशकपालो भवत्येकादशाक्षरा त्रिष्टुगैन्द्रं
त्रैष्टुभम्माध्यंदिनं सवनंमाध्यंदिनमेव सवनं तेन दाधार
त्रिष्टुभम्॥२०॥

छन्दो यद्वादशकपालो भवति द्वादशाक्षरा जगती वैश्वदेवं
जागतं तृतीयसवनन्तृतीयसवनमेव तेन दाधार जगतीं छन्दो
यद्द्वारहस्पत्यश्चरुर्भवति ब्रह्म वै देवानाम्बृहस्पतिर्ब्रह्मैव तेन
दाधार यद्वैष्णवस्त्रिकपालो भवति यज्ञो वै विष्णुर्यज्ञमेव
तेन दाधार यत्तृतीयं संवत्सरंऽभिजिता यजतेऽभिजित्यै
यथ्संवत्सरमुख्यम्बिभर्तीममेव॥२१॥

तेन लोकः स्पृणोति यद्वितीयं संवत्सरंऽग्निं चिनुते-
ऽन्तरिक्षमेव तेन स्पृणोति यत्तृतीयं संवत्सरे यजतेऽमुमेव
तेन लोकः स्पृणोत्येतं वै परं आद्धारः कक्षीवाः औशिजो
वीतहव्यः श्रायसस्त्रसदस्युः पौरुकुथ्स्यः प्रजाकामा
अचिन्वत् ततो वै ते सहस्रं सहस्रम्पुत्रानविन्दन्त प्रथते
प्रजयां पशुभिस्ताम्मात्रामाप्नोति यां तेऽगच्छन् य एवं
विद्वानेतमग्निं चिनुते॥२२॥

दाधारं त्रिष्टुभमिममेवैवं चत्वारि च॥ [५]

प्रजापतिरग्निमचिनुत् स क्षुरपं विभूत्वा तिष्ठत्तं देवा बिभ्यन्तो
नोपायन्ते छन्दोभिरात्मानं छादयित्वोपायन्तच्छन्दसां
छन्दस्त्वं ब्रह्म वै छन्दांसि ब्रह्मण एतद्रूपं यत्कृष्णाजिनङ्काष्णीं
उपानहावुपं मुञ्चते छन्दोभिरेवात्मानं छादयित्वाग्निमुपं
चरत्यात्मनोऽहिंसायै देवनिधिर्वा एष नि धीयते
यदग्निः॥ २३॥

अन्ये वा वै निधिमगुप्तं विन्दन्ति न वा प्रति प्र
जानात्युखामा क्रामत्यात्मानमेवाधिपां कुरुते गुप्त्या
अथो खल्वाहुर्नाक्रम्येति नैर्ऋत्युखा यदाक्रमेन्निर्ऋत्या
आत्मानमपि दध्यात्तस्मान्नाक्रम्या पुरुषशीर्षमुपं दधाति
गुप्त्या अथो यथा ब्रूयादेतन्मे गोपायेति तादृगेव तत्॥ २४॥

प्रजापतिर्वा अथर्वाग्निरेव दध्यङ्गार्थर्वणस्तस्येष्टका
अस्थान्येतं ह वाव तदृषिरभ्यनूवाचेन्द्रो दधीचो
अस्थभिरिति यदिष्टकाभिरग्निं चिनोति सात्मानमेवाग्निं
चिनुते सात्मानमुष्मिल्लौके भवति य एवं वेद शरीरं वा
एतदग्रेर्यच्चित्य आत्मा वैश्वानरो यच्चिते वैश्वानरं जुहोति

शरीरमेव स॒ऽस्कृत्य॑॥ २५॥

अ॒भ्यारो॑हति॒ शरी॑रं वा ए॒तद्य॑ज॒मानः॑ स॒ऽस्क्रु॑रुते
यद॒ग्निं चि॑नुते यच्चि॒ते वै॑श्वान॒रं जु॒होति॑ शरी॑रमे॒व
स॒ऽस्कृत्या॑त्मना॒भ्यारो॑हति॒ तस्मा॑त्तस्य॒ नाव॑ द्यन्ति॒
जीव॑न्ने॒व दे॒वानप्ये॑ति वै॒श्वान॒र्यर्चा॑ पु॒रीष॑मु॒प द॑धाती॒यं वा
अ॒ग्निर्वै॑श्वान॒रस्तस्यै॑षा चि॒तिर्य॑त्पु॒रीष॑म॒ग्निमे॒व वै॑श्वान॒रं चि॑नुत
ए॒षा वा अ॒ग्नेः प्रि॒या त॒नूर्य॑द्वै॒श्वान॒रः प्रि॒यामे॒वास्य॑ त॒नुव॑मव॒
रुन्धे॑॥ २६॥

अ॒ग्निस्त॑त्स॒ऽस्कृत्या॑ग्नेर्द॒शं च॑॥ [६]

अ॒ग्नेर्वै दी॒क्षया॑ दे॒वा वि॒राज॑माप्रुवन्ति॒स्रो रा॒त्रीर्दी॑क्षितः
स्या॑त्रि॒पदा॑ वि॒राड्वि॒राज॑माप्रोति॒ षड्रा॒त्रीर्दी॑क्षितः स्यात्
षड्वा ऋ॒तवः॑ सं॒वत्स॒रः सं॒वत्स॒रो वि॒राड्वि॒राज॑माप्रोति॒
दश॑ रा॒त्रीर्दी॑क्षितः स्या॒द्दशा॑क्षरा वि॒राड्वि॒राज॑माप्रोति॒
द्वाद॑श रा॒त्रीर्दी॑क्षितः स्या॒द्द्वाद॑श मा॒साः सं॒वत्स॒रः
सं॒वत्स॒रो वि॒राड्वि॒राज॑माप्रोति॒ त्रयो॑दश रा॒त्रीर्दी॑क्षितः
स्या॒त्रयो॑दश॥ २७॥

मा॒साः सं॒वत्स॒रः सं॒वत्स॒रो वि॒राड्वि॒राज॑माप्रोति॒ पञ्च॑दश॒

रात्रीर्दीक्षितः स्यात्पञ्चदश वा अर्धमासस्य रात्रयो-
 ऽर्धमासशः संवत्सर आप्यते संवत्सरो विराड्विराजमाप्नोति
 सप्तदश रात्रीर्दीक्षितः स्याद्द्वादश मासाः पञ्चतवः स
 संवत्सरः संवत्सरो विराड्विराजमाप्नोति चतुर्विंशतिः
 रात्रीर्दीक्षितः स्याच्चतुर्विंशतिरर्धमासाः संवत्सरः संवत्सरो
 विराड्विराजमाप्नोति त्रिंशत् रात्रीर्दीक्षितः स्यात्॥ २८ ॥

त्रिंशदक्षरा विराड्विराजमाप्नोति मासं दीक्षितः स्याद्यो
 मासः स संवत्सरः संवत्सरो विराड्विराजमाप्नोति
 चतुरो मासो दीक्षितः स्याच्चतुरो वा एतम्मासो
 वसवोऽबिभरुस्ते पृथिवीमाजयन्गायत्रीं छन्दोऽष्टौ
 रुद्रास्तेऽन्तरिक्षमाजयन्निष्ठुभं छन्दो द्वादशादित्यास्ते
 दिवमाजयन्अगतीं छन्दस्ततो वै ते व्यावृतमगच्छञ्छ्रैष्ठ्यं
 देवानाम् तस्माद्द्वादश मासो भूत्वाग्निं चिन्वीत द्वादश
 मासाः संवत्सरः संवत्सरोऽग्निश्चित्यस्तस्याहोरात्राणीष्टका
 आप्तेष्टकमेनं चिनुतेऽथो व्यावृतमेव गच्छति श्रैष्ठ्यं
 समानानाम्॥ २९ ॥

सुवर्गाय वा एष लोकाय चीयते यदग्निस्तं
 यन्नान्वारोहैः सुवर्गाल्लोकाद्यजमानो हीयेत पृथिवीमाक्रमिषं
 प्राणो मा मा हासीदन्तरिक्षमाक्रमिषं प्रजा मा मा
 हासीद्विमाक्रमिषः सुवर्गन्मेत्याहैष वा अग्नेरन्वारोहस्तेनैवैनं
 मन्वारोहति सुवर्गस्य लोकस्य समष्टौ यत्पक्षसंमितामिनुयात्

कनीयाः सं यज्ञक्रतुमुपेयात्पापीयस्यस्यात्मनः प्रजा
 स्याद्वेदिसंमितामिनोति ज्यायाः समेव यज्ञक्रतुमुपैति
 नास्यात्मनः पापीयसी प्रजा भवति साहस्रं चिन्वीत प्रथमं
 चिन्वानः सहस्रसंमितो वा अयं लोक इममेव लोकमभि
 जयति द्विषाहस्रं चिन्वीत द्वितीयं चिन्वानो द्विषाहस्रं वा
 अन्तरिक्षमन्तरिक्षमेवाभि जयति त्रिषाहस्रं चिन्वीत तृतीयं
 चिन्वानः ॥ ३१ ॥

त्रिषाहस्रो वा असौ लोकोऽमुमेव लोकमभि
 जयति जानुदघ्नं चिन्वीत प्रथमं चिन्वानो गायत्रियैवेमं
 लोकमभ्यारोहति नाभिदघ्नं चिन्वीत द्वितीयं चिन्वानस्त्रिष्टुभैवान्त
 ग्रीवदघ्नं चिन्वीत तृतीयं चिन्वानो जगत्यैवामुं
 लोकमभ्यारोहति नाग्निं चित्वा रामामुपेयादयोनौ रेतो

धास्यामीति न द्वितीयं चित्त्वान्यस्य स्त्रियम्॥३२॥

उपेयान्न तृतीयं चित्वा कां चनोपेयाद्रेतो वा एतन्नि धत्ते
यदग्निं चिनुते यदुपेयाद्रेतंसा व्युध्येताथो खल्वाहुरप्रजस्यं
तद्यन्नोपेयादिति यद्रेतःसिचावुपदधाति ते एव यजमानस्य
रेतो बिभृतस्तस्मादुपेयाद्रेतसोऽस्कन्दाय त्रीणि वाव रेतांसि
पिता पुत्रः पौत्रः॥३३॥

यद्वे रेतःसिचावुपदध्याद्रेतोऽस्य विच्छिन्द्यात्तिस्र उप
दधाति रेतसः सन्तत्या इयं वाव प्रथमा रेतःसिग्वाग्वा
इयं तस्मात्पश्यन्तीमाम्पश्यन्ति वाचं वदन्तीमन्तरिक्षं
द्वितीया प्राणो वा अन्तरिक्षं तस्मान्नान्तरिक्षम्पश्यन्ति न
प्राणमसौ तृतीया चक्षुर्वा असौ तस्मात्पश्यन्त्यमूम्पश्यन्ति
चक्षुर्यजुषेमां च॥३४॥

अमूं चोप दधाति मनसा मध्यमामेषां लोकानां क्लृप्त्या
अथो प्राणानामिष्टो यज्ञो भृगुभिराशीर्दा वसुभिस्तस्य त
इष्टस्य वीतस्य द्रविणेह भक्षीयेत्याह स्तुतशस्त्रे एवैतेन
दुहे पिता मातरिश्वाच्छिद्रा पदा धा अच्छिद्रा उशिजः
पदानु तक्षुः सोमो विश्वविन्नेता नैषद्बृहस्पतिरुक्थामदानि

शः॑सिष॒दित्या॑हैतद्वा अ॒ग्रेरु॒क्थन्ते॑नै॒वैन॒मनु॑ शः॑सति॥३५॥

मि॒नूयात्तृती॑यं चिन्वा॒नस्त्रियं॑ पौत्रंश्च॒ वै सप्त॑दश च॥_____ [८]

सू॒यते॒ वा ए॒षोऽग्नी॑नां॒ य उ॒खायां॑ भ्रि॒यते॒ यद॑धः सा॒दये॑द्गर्भाः॒
प्र॒पादु॑काः स्यु॒रथो॒ यथा॑ स॒वात्प्र॑त्यव॒रोह॑ति ता॒दृगे॒व तदा॑स॒न्दी
सा॑दयति॒ गर्भा॑णां॒ धृत्या॒ अप्र॑पादा॒याथो॑ स॒वमे॒वैनं॑ करोति॒ गर्भो॑
वा ए॒ष यदु॑ख्यो॒ योनिः॑ शि॒क्यं॑ यच्छि॒क्यादु॑खां नि॒रूहे॑द्योने॒र्गर्भं॑
नि॒र्ह॑ण्या॒थ्पडु॑द्यामः॒ शि॒क्यं॑म्भवति षोढाविहि॒तो वै॥३६॥

पु॒रुष आ॒त्मा च॒ शिर॑श्च च॒त्वार्यङ्गा॑न्या॒त्मन्ने॒वैन॑म्बि॒भर्ति॑
प्र॒जाप॑ति॒र्वा ए॒ष यद॑ग्निस्तस्यो॒खा चो॒लूख॑लं च॒ स्तनौ॒ ताव॑स्य
प्र॒जा उप॑ जी॒वन्ति॒ यदु॑खां चो॒लूख॑लं चो॒पद॑धाति॒ ताभ्या॑मे॒व
यज॑मानो॒ऽमुष्मि॑ल्लौकै॑ऽग्निं दु॒हे संव॑त्स॒रो वा ए॒ष यद॑ग्निस्तस्य
त्रेधा॑विहि॒ता इ॑ष्टकाः प्राजाप॒त्या वैष्ण॑वीः॥३७॥

वै॒श्वक॑र्म॒णीर॑होरा॒त्राण्ये॒वास्य॑ प्राजाप॒त्या यदु॑ख्यं॒म्बि॒भर्ति॑
प्राजाप॒त्या ए॒व तदु॑प॒ धत्ते॒ यत्स॑मि॒ध आ॒दधा॑ति॒ वैष्ण॑वा
वै वन॑स्पत॒यो वैष्ण॑वीरे॒व तदु॑प॒ धत्ते॒ यदि॑ष्टकाभि॒रग्निं॑
चि॒नोती॑यं॒ वै वि॒श्वक॑र्मा॒ वैश्वक॑र्म॒णीरे॒व तदु॑प॒ धत्ते॒
तस्मा॑दाहु॒स्त्रिवृ॑द॒ग्निरिति॑ तं वा ए॒तं यज॑मान ए॒व

चिन्वीत॒ यदस्या॒न्यश्चि॑नुयाद्यत्तं दक्षि॑णाभिर्न रा॒धये॑दग्निमस्य
वृ॒ञ्जीत॒ योऽस्या॒ग्निं चि॑नुयात्तं दक्षि॑णाभी रा॒धये॑दग्निमेव
तथ्स्पृ॑णोति॥ ३८ ॥

षोढाविहितो वै वैष्णवीरन्यो विंशतिश्च॥ [९]

प्र॒जाप॑तिर॒ग्निम॑चिनुत॒र्तुभिः॑ संव॒त्सरं॑ वस॒न्तेनै॒वास्य॑
पूर्वा॒र्धम॑चिनुत ग्री॒ष्मेण॑ दक्षि॑णम्पक्षं व॒र्षाभिः॑ पुच्छ॑
श॒रदो॑त्तरम्पक्षं हे॒मन्तेन॑ मध्यं ब्रह्म॑णा वा अ॒स्य
तत्पूर्वा॒र्धम॑चिनुत क्ष॒त्रेण॑ दक्षि॑णम्पक्षम्प॒शुभिः॑ पुच्छ॑
वि॒शोत्त॑रम्पक्षमा॒शया॑ मध्यं य ए॒वं वि॒द्वान॒ग्निं चि॑नुत
ऋ॒तुभिरे॒वैनं॑ चिनुतेऽथो ए॒तदे॒व सर्व॑मव॥ ३९ ॥

रु॒न्द्धे शृ॒ण्वन्त्ये॑नम॒ग्निं चि॑क्या॒नम॒त्यन्नं॑ रोच॑त इ॒यं
वाव प्र॑थ॒मा चि॑तिरोष॑धयो वन॒स्पत॑यः पुरी॑षम॒न्तरि॑क्षं
द्वि॒तीया॑ वया॑सि पुरी॑षम॒सौ तृ॒तीया॑ नक्ष॑त्राणि पुरी॑षं
य॒ज्ञश्च॑तु॒र्थी दक्षि॑णा पुरी॑षं यज॑मानः पश्च॒मी प्र॒जा
पुरी॑षं यत्रिचि॑तीकं चिन्वी॒त य॒ज्ञं दक्षि॑णामा॒त्मानं॑
प्र॒जाम॒न्तरि॑यात्तस्मा॒त्पश्च॑चितीकश्चेत॒व्य ए॒तदे॒व सर्व॑
स्पृ॑णोति॒ यत्ति॒स्रश्चि॑तयः॥ ४० ॥

त्रिवृद्धग्रिर्यद्वे द्विपाद्यजमानः प्रतिष्ठित्यै पञ्च चितयो
 भवन्ति पाङ्क्तुः पुरुष आत्मानमेव स्पृणोति पञ्च चितयो
 भवन्ति पञ्चभिः पुरीषैरभ्यूहति दश सम्पद्यन्ते दशाक्षरो
 वै पुरुषो यावानेव पुरुषस्तः स्पृणोत्यथो दशाक्षरा
 विराडन्न विराड्विराज्येवान्नाद्ये प्रति तिष्ठति संवत्सरो वै
 षष्ठी चितिर्ऋतवः पुरीषः षड्वितयो भवन्ति षट्पुरीषाणि
 द्वादश सम्पद्यन्ते द्वादश मासाः संवत्सरः संवत्सर एव
 प्रति तिष्ठति॥४१॥

अव चितयः पुरीषं पञ्चदश च॥ [१०]

रोहितो धूम्ररोहितः कर्कशुरोहितस्ते प्राजापत्या
 बभ्रुररुणबभ्रुः शुक्रबभ्रुस्ते रौद्राः श्येतः श्येताक्षः श्येतग्रीवस्ते
 पितृदेवत्यास्तिस्रः कृष्णा वशा वारुण्यस्तिस्रः श्वेता वशाः
 सौर्यो मैत्राबार्हस्पत्या धूम्रललामास्तूपराः॥४२॥

[११]

पृश्निस्तिरश्चीनपृश्निरूर्ध्वपृश्निस्ते मारुताः फल्गूलोहितो
 बलक्षी ताः सारस्वत्यः पृषती स्थूलपृषती क्षुद्रपृषती ता
 वैश्वदेव्यस्तिस्रः श्यामा वशाः पौष्णियस्तिस्रो रोहिणीर्वशा

मैत्रियं ऐन्द्राबारहस्पत्या अरुणललामास्तूपराः ॥ ४३ ॥

रोहितः पृश्निष्पट्विंशतिष्पट्विंशतिः ॥ [१२]

शितिबाहुरन्यतः शितिबाहुः समन्तशितिबाहुस्त
 ऐन्द्रवायवाः शितिरन्ध्रोऽन्यतः शितिरन्ध्रः समन्तशितिरन्ध्रस्ते
 मैत्रावरुणाः शुद्धवालः सर्वशुद्धवालो मणिवालस्त
 आश्विनास्तिस्रः शिल्पा वशा वैश्वदेव्यस्तिस्रः श्येनीः
 परमेष्ठिनै सोमापौष्णाः श्यामललामास्तूपराः ॥ ४४ ॥

[१३]

उन्नत ऋषभो वामनस्त ऐन्द्रावरुणाः शितिककुच्छितिपृष्ठः
 शितिभसत्त ऐन्द्राबारहस्पत्याः शितिपाच्छित्योष्ठः शितिभ्रुस्त
 ऐन्द्रावैष्णवास्तिस्रः सिध्मा वशा वैश्वकर्मण्यस्तिस्रो धात्रे
 पृषोदरा ऐन्द्रापौष्णाः श्येतललामास्तूपराः ॥ ४५ ॥

शितिबाहुरुन्नतः पश्चविंशतिः पश्चविंशतिः ॥ [१४]

कर्णास्त्रयो यामाः सौम्यास्त्रयः श्वितिङ्गा अग्रये यविष्ठाय
 त्रयो नकुलास्तिस्रो रोहिणीस्त्र्यव्यस्ता वसूनान्तिस्रोऽरुणा
 दित्यौह्यस्ता रुद्राणां सोमैन्द्रा बभ्रुललामास्तूपराः ॥ ४६ ॥

कर्णास्त्रयौविंशतिः ॥ [१५]

शुण्ठास्त्रयो वैष्णवा अंधीलोधकर्णास्त्रयो विष्णव
 उरुक्रमाय लप्सुदिनस्त्रयो विष्णव उरुगायाय पञ्चावीस्तिस्त्र
 आदित्यानान्निवत्सास्तिस्त्रोऽङ्गिरसामैन्द्रावैष्णवा गौरललामास्त

शुण्ठा विंशतिः॥ [१६]

इन्द्राय राज्ञे त्रयः शितिपृष्ठा इन्द्रायाधिराजाय त्रयः
 शितिककुद इन्द्राय स्वराज्ञे त्रयः शितिभसदस्तिस्त्रस्तुर्योह्यः
 साध्यानान्तिस्त्रः पष्ठौह्यो विश्वेषां देवानामाग्नेन्द्राः
 कृष्णललामास्तूपराः॥ ४८॥

इन्द्राय राज्ञे द्वाविंशतिः॥ [१७]

अदित्यै त्रयो रोहितैता इन्द्राण्यै त्रयः कृष्णैताः कुह्वै
 त्रयोऽरुणैतास्तिस्त्रो धेनवो राकायै त्रयोऽनुद्वाहः सिनीवाल्य
 आग्नावैष्णवा रोहितललामास्तूपराः॥ ४९॥

अदित्या अष्टादश॥ [१८]

सौम्यास्त्रयः पिशङ्गाः सोमाय राज्ञे त्रयः सारङ्गाः पार्जन्या
 नभोरूपास्तिस्त्रोऽजा मल्हा इन्द्राण्यै तिस्रो मेष्य आदित्या
 द्यावापृथिव्या मालङ्गास्तूपराः॥ ५०॥

सौम्या एकात्रविंशतिः॥ [१९]

वारुणास्त्रयः कृष्णललामा वरुणाय राज्ञे त्रयो
 रोहितोललामा वरुणाय रिशादसे त्रयोऽरुणललामाः
 शिल्पास्त्रयो वैश्वदेवास्त्रयः पृश्नयः सर्वदेवत्या ऐन्द्रासूराः
 श्येतललामास्तूपराः ॥ ५१ ॥

वारुणा विशतिः ॥ [२०]

सोमाय स्वराज्ञेऽनोवाहावनद्वाहाविन्द्राग्निभ्यामोजोदाभ्यामुष्ट
 भ्यां बलदाभ्यां सीरवाहाववी द्वे धेनू भौमी दिग्भ्यो
 वडंबे द्वे धेनू भौमी वैराजी पुरुषी द्वे धेनू भौमी
 वायवं आरोहणवाहावनद्वाहौ वारुणी कृष्णे वशे अंराड्यौ
 दिव्यावृषभौ परिमुरौ ॥ ५२ ॥

सोमाय स्वराज्ञे चतुस्त्रिंशत् ॥ [२१]

एकादश प्रातर्गव्याः पशव आ लभ्यन्ते छगलः कल्माषः
 किकिदीविर्विदीगयस्ते त्वाष्ट्राः सौरीर्नवं श्वेता वशा
 अनूबन्ध्या भवन्त्याग्नेय ऐन्द्राग्र आश्विनस्ते विशालयूप आ
 लभ्यन्ते ॥ ५३ ॥

एकादश पञ्चविंशतिः ॥ [२२]

पिशङ्गास्त्रयो वासन्ताः सारङ्गास्त्रयो ग्रैष्माः पृषन्तस्त्रयो

वार्षिकाः पृश्नयस्त्रयः शारदाः पृश्जिसक्थास्त्रयो हैमन्तिका
अवलिप्तास्त्रयः शैशिराः संवत्सराय निवक्षसः॥५४॥

पिशङ्गां विशतिः॥—————[२३]

यो वा अयथादेवतन्त्वामग्न इन्द्रस्य चित्तिं यथा वै वयो वै यदाकृताद्यास्ते अग्ने
मयि गृह्णामि प्रजापतिः सोऽस्मात्स्तेगान् वाजं कूर्मान् योक्रं मित्रावरुणाविन्द्रस्य पूष्ण ओजं
आनन्दमहरग्नेर्वयोः पन्थाङ्कमैर्द्यौस्तेऽग्निः पशुरासीत्षड्विंशतिः॥—————[२४]यो वा
एवाहुतिमभवन्पथिभिर्वरुध्यानन्दमष्टौपञ्चाशत्॥५४॥ यो वा अयथादेवतं यद्यवजिघ्रसि॥